

Wilhelmiina Virolainen

Suomenkielisen liturgian kehitys

Liturgia on jumalanpalvelus, jonka musiikillinen rikkaus toteutuu monin tavoin. Kirkkolaulusta vastaavalla henkilöllä on nykyään mahdollisuus valita liturgiassa laulettava materiaali todella laajasta valikoimasta. Hän voi yhdistellä veisuja eri traditioista ja eri aikakausilta, käyttää useiden eri säveltäjien tuotantoa samassa palveluksessa, tai valita yhden liturgiakokonaisuuden, esim. valamolaisen sävelmistön¹ tai jonkun säveltäjän laatiman kokonaisuuden. Kahdeksansävelmistöä käytettäessä laulettava materiaali on tarkoin määrätty, mutta vaihtuu kuitenkin kahdeksan ekhoksen kierron mukaisesti.²

Musiikillinen rikkaus näkyy myös palveluksen toimitustavassa. Jokaisessa ortodoksisessa jumalanpalveluksessa musiikilliset elementit ilmenevät eri muodoissa. Yksinkertaisin musiikillinen ilmaisutapa on resitaatio, *recto tono*.³ Juhlavan luonteensa vuoksi liturgiapalvelukseen sisältyy erityisen paljon varsinaista laulua, toisin kuin esim. arkipäivän ehtoopalvelukseen, jossa yksinkertaista lukutapaa käytetään enemmän. Liturgia on teksteiltään muuttumattomampi kokonaisuus kuin muut palvelukset.⁴ Nämä seikat vaikuttavat siihen, että liturgiapalvelus on houkutelut säveltäjiä luomaan musiikilliset puitteet sen toimittamiselle.

Sanan julistamista harmoniassa

Ortodoksisessa kirkkomusiikissa teksti on ensisijainen. Musiikki palvelee jumalanpalvelustekstiä siten, että musiikillinen elementti tekee tekstistä kauniimpaa, selkeämpää, mieleenpainuvampaa, kuuluvampaa ja kokonaisvaltaisemmin kuulijaan vaikuttavaa. Tavoitteena on sanan julistaminen harmoniassa⁵; tasapainoisesti soivassa, kuulijalle miellyttävässä musiikillisessa muodossa, joka auttaa keskittymään ja liittymään henkilökohtaiseen ja yhteiseen rukoukseen. Professori Hilikka Seppälä kirjoittaa: ”Samansuuntaisesti kuin visuaalinen ikonitaide näyttää silmälle, musiikki omin lainomaisin keinoin julistaa auditiivisesti, korvin kuultavasti, ortodoksisen kirkon opetusta.”⁶ Ymmärrettävyyden aspekti on jumalanpalveluksessa etusijalla.

Liturgian musiikilliset muodot

Vanhimmat ortodoksisen kirkkolaulun muodot perustuvat bysanttilaiseen musiikinteoriaan. Tämä ns. kahdeksan ekhoksen järjestelmä, josta käytetään nimitystä kahdeksansävelmistö, kehittyi teoreettiseen muotoonsa 700-luvulla ja on periaatteessa käytössä nykyisinkin nykybysanttilaisen laulutradition piirissä.⁷ Järjestelmä kattaa sekä jumalanpalvelustekstistön että jumalanpalvelusmusiikin. Kahdeksansävelmistöjärjestelmä siirtyi Venäjälle ja Balkanille ja edelleen kohti länttä ja pohjoista muuntuen ajan ja paikallistraditioiden vaikutuksesta niin melodisten ominaisuuksiensa kuin merkitsemistapansa puolesta. Vanhojen kronikkatietojen mukaan bysanttilaisen musiikin omaksuminen ei aiheuttanut ongelmia, vaan ”oikeuskoinen laulu” otettiin vastaan samalla kun omaksuttiin kristinusko.⁸

1600-luvun puolivälistä alkaen Venäjällä kirkkolaulu sai vaikutteita puolalaisesta, bulgarialaisesta, serbialaisesta, kreikkalaisesta ja myöhemmin italialaisesta ja saksalaisesta musiikista. Moniäänisyys ja paikalliset laulutavat valtasivat alaa.⁹ Kahdeksansävelmistön asema ainoana kirkkolaulun muotona ei ollut enää selvä. Vähitellen alkoi ilmestyä varsinaisesti sävellettyä kirkkomusiikkia.

Venäjän kautta Suomen saloille

Suomen ortodoksisen kirkon musiikkiperinne perustuu ensisijaisesti venäläiseen perinteeseen. Ortodoksisella kirkkolaululla Suomessa tarkoitetaan sitä Karjalan kautta tullutta slaavinkielisiin jumalanpalveluksiin liittyvää laulua, jonka useat kehitysvaiheet kuuluvat ortodoksisen Karjalan historiaan ja jonka suomenkielinen asu on ollut käytössä 1900-luvulla. Lisäksi käsite sisältää kaiken ortodoksiin jumalanpalveluksiin sävelletyn tai sovitettun musiikin, jolla ei ole yhtä selväpiirteistä historiallista taustaa.¹⁰

Venäläinen liturginen laulu ei ole tyyllisesti yhtenäistä, vaan se on tulos eri aikakausina vaikuttaneista virtauksista.¹¹ Millään aikakaudella kirkkolaulun musiikillista tyyliä ei ole määritetty.¹² Venäläinen ortodoksinen kirkkolaulu voidaan jakaa karkeasti kahteen pääkauteen. Ensimmäinen kausi alkaa 900-luvulta ja päättyy 1600-luvun puolivälissä. Toinen kausi alkaa 1600-luvun puolivälistä ja jatkuu 1900-luvun loppupuolelle asti.¹³ Ensimmäisellä kaudella musiikin arvellaan olleen tyyllisesti varsin

yhtenäistä, ja sitä voidaan kutsua nimellä *znamennyj rospev*. Laulun graafinen asu oli neumikirjoitus, saman tyyppinen kuin bysanttilaisessa kirkkolaulussa.¹⁴ Nimitys ”znamennyj-sävelmistö” tulee notaatiosta, joka tunnettiin nimellä *stolpovoe znamja*, eli kahdeksansävelmistön merkitsemiseen käytetty merkkijärjestelmä.¹⁵ Kokonaisia liturgioita on sävelletty ainakin 1700-luvun loppupuolelta lähtien. Titovin liturgia lienee varhaisimpia.¹⁶

Liturgian tekstikäännökset

Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren liturgiat suomen kielellä ilmestyivät ensimmäisen kerran Pietarissa vuonna 1862¹⁷ osana jumalanpalvelusten käsikirjaa ja nimillä ”Kultasuun Jumalallinen liturgia” ja ”Vasileo Suuren Jumalallinen liturgia”¹⁸. Liturgiat käänsi silloinen Pietarin pappisseminaarin suomenkielen opettaja Tuomas Friman, ja se painettiin Pyhän synodin kirjapainossa. Frimanin käännös on tehty kirkkoslaavin kielestä ankaran kirjaimellisesti. Kieli, jota Friman käyttää, ei ole ajan puhdasta kirjakieltä.¹⁹ Frimanin käännös ei ehkä ollut käyttäjiä tyydyttävä, sillä rovasti Sergei Okulov teki uuden käännöksen Johannes Krysostomoksen liturgiasta vuonna 1881.²⁰

Pyhä synodi perusti jumalanpalvelus- ja oppikirjojen suomentamista varten erityisen komitean vuonna 1891. Komitean päätoimittajaksi määrättiin rovasti Sergei Okulov. Komitea julkaisi uuden, korjatun liturgian käsikirjan vuonna 1910.²¹ Tämä painos ilmestyi kahdenlaisena laitoksena, toinen yksinomaan suomenkielisenä ja toinen rinnakkain esitettynä suomenkielisenä ja slaavinkielisenä. Suomenkielistä tekstiä on korjattu huomattavasti, ja se on rovasti Sergei Okulovin käsialaa. Tämä käännös olikin käytössä pitkään. Sortavalan ortodoksisen pappisseminaarin rehtori, rovasti Nikolai Valmo toimitti ja kustansi yksityiset painokset sekä Basileios Suuren että Johannes Krysostomoksen liturgian käsikirjasta vuonna 1936.²² Käsikirja vuodelta 1910 oli kuitenkin virallisessa käytössä kunnes vuonna 1942 ilmestyi Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon jumalanpalvelus- ja oppikirjain suomennos- ja toimituskomitean ehdotus käännöksen korjaukseksi.²³ Nykyään käytössä oleva liturgian käsikirja on hyväksytty Suomen ortodoksisen kirkkokunnan piispainkokouksessa vuonna 1953 ja julkaistu vuonna 1954.²⁴ Koekäyttöön on vuonna 2003 julkaistu edellisestä vain hyvin vähän modernisoitu liturgiakäsikirjan teksti.²⁵

Suomenkielisen kirkkolaulun alkuvaiheet

Osa Suomen itä- ja kaakkoisosan väestöstä ja varsinkin Karjalan asukkaat ovat vuosisatojen ajan kuuluneet venäläisen ortodoksisen kirkon vaikutusalueeseen. Vanhimmat Karjalan alueelta löydetyt musiikkikäsitteet sisältävät viivattomilla neumeilla muistiinmerkittyjä melodioita. Pääosa dokumenteista on kuitenkin neliönuottikirjoitusta.²⁶

Suomenkielinen kirkkolaulu syntyi runsaat sata vuotta sitten. Pohjoiskarjalaiset ortodoksit olivat jo 1700-luvulla anoneet jumalanpalvelusten muuttamista kansankielisiksi, mutta vasta vuonna 1860 siihen saatiin virallinen lupa. Samalla vuosikymmenellä julkaistiin seitsemän jumalanpalveluskirjaa suomen kielellä. Liturgian saattoi laulaa suomeksi jo vuonna 1873, kun I. Albinski toimitti kahdelle miesäänelle sovitettun nuottilaitoksen Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren liturgoiden lauluista.²⁷

Vuonna 1894 julkaistiin ensimmäinen neliääninen liturgiasävelmistö. Nämä sävelmät noudattavat 1800-luvulla Venäjällä käytössä ollutta kahdeksansävelmistöä. Liturgiasävelmistö sisältää myös muutamia 1800-luvulla Venäjällä sävellettyjä ja sovitettuja kirkkolauluja. Liturgian nuottilaitos kirkkokuorojen käyttöön ilmestyi ensi kertaa neliäänisenä vuonna 1901. Sen pohjalta on tehty useita korjattuja ja täydennettyjä painoksia. Ensimmäinen suomen kielelle sävelletty liturgia (P. Attinen 1936) on sävelletty lauluteksteihin, jotka on julkaistu neljännessä, korjatussa painoksessa vuonna 1931.²⁸ Viides painos vuodelta 1954 on kokonaan uusi laitos²⁹ ja sen tekstit ovat pohjana useille myöhemmin sävelletyille liturgiateoksille, mm. Aleksei Krasnostovski, Leonid Bashmakov ja Pasi Torhamo. Vuoden 1954 nuottiliturgia on edelleen yleisessä käytössä Suomen ortodoksisessa kirkossa. Sen tekstejä on piispainkokouksen päätöksellä muutettu vuosikymmenten aikana vain vähäisessä määrin.³⁰

Tilanne Venäjällä Suomen itsenäistyessä

Tärkeimmät jumalanpalvelus- ja laulukirjat olivat siis jo olemassa ennen kirkkokunnan itsenäistymistä 1918-1921. Itsenäistymisen jälkeen kirkkolauluvalikoimaa kartutettiin painetuilla ja monistetuilla julkaisuilla.³¹ Suomen itsenäistyessä ja kirkkokuntamme siirtyessä Moskovan patriarkan alaisuudesta Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin alaisuuteen

Venäjän kirkkomusiikissa oli vallalla lähinnä pietarilaisen koulukunnan hovikapellatyyli.³²

Koulukunnan piirissä kirkkomusiikissa suosittiin 1800-luvun loppupuolella läntisiä vaikutteita. Keisari Nikolai I nimitti Aleksei Fedorovitš Lvovin³³ keisarillisen hovikapellan johtajaksi ja antoi hänen tehtäväkseen kirkkolaulun järjestämisen yhtenäiseksi koko valtakunnan alueella. Pietari oli tuolloin vähän toistasataa vuotta vanha, moderni, eurooppalaistyylinen kaupunki, jonka rakentamisessa ja kulttuurielämässä suosittiin barokkia ja rokokoota ja pyrittiin eroon niin vanhoista venäläisistä kuin bysanttilaisistakin vaikutteista.³⁴ Jumalanpalveluksia alettiin lyhentää hovin esimerkin mukaisesti. Hovikapellassa käytettiin kahdeksansävelmistön lauluja, jotka epäsystemaattisella tavalla edustivat kaikkia venäläisiä laulutapoja ja niiden melodioita vahvasti lyhennettyinä. Moskovaan uudet tavat saapuivat hitaasti ja traditiolla oli vankka asema siellä, kuten muissakin Venäjän hiippakunnissa. Vanhoilla luostareilla, joillakin katedraaleilla ja hiippakunnilla oli omia laulutapoja ja muunnelmia. Niiden ohella jumalanpalveluskäytössä oli myös joitakin sävellyksiä.³⁵

Lvov perusti liturgisen kirkkolaulun yhtenäistämiseen tähtäävän toimintansa hovikapellan omalle toiminnalle. Perustaksi Lvov otti kahdeksansävelmistön sellaisena, kuin se lyhennettynä ja yksinkertaistettuna oli hovikapellan käytössä. Lisäksi hän otti käyttöön protestanttisen koraalin säännöllisen sointupohjan. Näin luotiin kirkkolaulukokoelma³⁶ joka annettiin pakolliseksi ohjelmistoksi kaikille kirkkokuoroille. Lvovin hallinnolliseen käytäntöön kuului myös liturgiseen käyttöön ja painettaviksi tarkoitettujen musiikkiteosten ankara valvonta. Näin syntyivät pietarilaisen koulukunnan periaatteet. Pietarilaisen koulukunnan säveltäjien teoksille on ominaista saksalaisen protestanttisen koraalin periaatteiden mukainen moitteeton soinnutus ja helppo äänenkuljetus. Melodiikassa on voimakkaasti dramaattisia ja sentimentaalisia piirteitä.³⁷

Vuoden 1917 poliittiset tapahtumat vaikuttivat myös kirkkomusiikin kehitykseen Venäjällä. Kirkkomusiikin keskuksiksi tuli Moskovan Synodin kirkkolaulukoulu ja edelläkävijäkuoroksi Moskovan Synodin kuoro. Synodin kuoro ja koulu kohosivat hyvin korkealle taiteelliselle tasolle 1800-1900 -lukujen vaihteessa.³⁸ Kun Lvovia voidaan pitää pietarilaisen koulukunnan alullepanijana, niin moskovalaisen koulukunnan perustajana voidaan pitää säveltäjä Aleksandr Kastalskia.³⁹ Vastakohtana Pietarin koulukunnalle moskovalaiset etsivät uusia teitä sävellystekniikkaan.

Erityisesti he olivat kiinnostuneita vanhojen venäläisten stolp-sävelmien sovittamisesta kuorolle. Moskovalainen koulukunta eli vasta nousukauttaan, mutta sen kehittymiselle edelleen maailmanhistorialliset tapahtumat eivät juuri suoneet mahdollisuuksia.⁴⁰ Tämän tyyllisuunnan kenties tunnetuimpana, ja Gardnerin mukaan myös taiteellisesti korkeimpana saavutuksena voidaan pitää Sergei Rahmaninovin *Vigiliaa Op. 39*. Siinä stolp-sävelmät ja kiovalaisen ja kreikkalaisen sävelmistön vanhat melodiat on muokattu yhdeksi vokaaliseksi liturgiseksi sinfoniaksi.⁴¹

Professori Hilikka Seppälän mukaan Suomen itsenäistymisen myötä ortodoksinen kirkkolauluperinne joutui maassamme täysin uuteen tilanteeseen. ”Ortodoksisella väestöllä ei ollut enää hengellisenä tukenaan venäläistä perinnettä, varsinkaan kun heti sodan ja vallankumouksen jälkeen minkäänlaisia yhteyksiä entiseen hengelliseen kotimaahan ei saatu. Usean vuoden hajatilanteen jälkeen päädyttiin ratkaisuun hakea yhteyttä kauempaa. Suomen ortodoksinen kirkkokunta anoi ja pääsi autonomiseksi osaksi Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin alaisuuteen.”⁴²

Kieliongelmia

Niin kauan kuin suomalaiset ortodoksit kuuluivat Venäjän kirkon alaisuuteen, jumalanpalvelusten laulu noudatteli Venäjän kirkon yleistä kehitystä. Kielen vaihtuminen ei suurestikaan vaikuttanut musiikkiin. Kahdeksansataa vuotta kestäneen kirkollisen yhteyden katkettua Suomen itsenäistyessä tilanne muuttui. Professori Hilikka Seppälä toteaa osuvasti: ”Kirkkolaulua ajatellen kirkollisen johdon vaihtumisen ei tarvitse välttämättä merkitä kovinkaan paljon, mutta Suomen tapauksessa tämä muutos aiheutti musiikin osalta tiettyjä varsin laajakantoisiakin muutoksia.”⁴³

Kun jumalanpalveluksia alettiin toimittaa suomen kielellä, kirkkolaulut yksinkertaisesti käännettiin slaavista suomeksi. Näin jouduttiin monta kertaa muuttamaan alkuperäisiä sävelmiä jotta saataisiin suomenkielinen teksti sovitettua nuottikuvaan. Tuloksena on usein kirkkomusiikkia, jossa suomenkielen sanojen painot eivät vastaa musiikkikielen painotuksia.⁴⁴ Alkuperäiset bysanttilaiset tekstit ovat olleet runoutta, ja niihin jo sinänsä liittyy tietty luonteva musiikillisuus ja taiteellinen merkittävyys.⁴⁵ Musiikin ”suomentamisesta” on säilynyt hyvin vähän tietoja. Musiikkikäännösten tekijöiden nimiä ei yleensä ole merkitty näkyviin. Ortodoksisessa

taidetraditiossa on ikivanha tapa jättää teokset anonyymeiksi. Suomalaisen ortodoksisen kirkkomusiikin alkuvaiheissa ehkä tällä tavalla haluttiin osoittaa, että musiikin sovittamisessa yksilön näkemys ei ole tärkeä, vaan se on kollektiivista, ikään kuin koko kirkon hyväksymää. Näyttää siltä, että juuri musiikin muuttumattomana säilyttäminen jäi yhtymäkohdaksi vanhaan liturgiseen käytäntöön. Musiikilla on lähes erottamaton yhteys liturgiisiin teksteihin. Tekstejä käännettäessä omaksuttiin niihin liittyvä musiikki sellaisenaan kysymättä sen tyyliä ja alkuperää. Ei myöskään kysytty, olisiko ollut olemassa muita musiikillisia vaihtoehtoja.⁴⁶

Vaikka Suomessa onkin säilytetty venäläiseen laulutraditioon pohjautuvia perinteitä, on sittemmin pyritty löytämään myös uusia musiikillisia vaihtoehtoja ja erilaisia mahdollisuuksia kirkkolaulun rikastuttamiseksi. Slaavinkielisestä materiaalista peräisin olevien sovitusten lisäksi on joitakin sävelmiä lainattu mm. bysanttilaisesta, nykybysanttilaisesta ja virolaisesta jumalanpalvelusmusiikista.⁴⁷ Näiden lisäksi jo 1920-luvulta lähtien eräät säveltäjät alkoivat säveltää suomenkielisiä ortodoksisia jumalanpalvelustekstejä. Selvänä kimmokkeena kotimaisen kirkkomusiikin sävellystyöhön olivat kirkkomusiikkipäivät ja -juhlat, joita ryhdyttiin järjestämään 1920-luvun lopulla.⁴⁸

Kansallisen tyylin hakemista

Kirkkokuntamme erotessa venäläisen äitikirkon yhteydestä haluttiin aloittaa myös oman kansallisen kirkkomusiikin luominen. Ensimmäinen kokonainen suomen kielelle sävelletty liturgia julkaistiin vuonna 1936⁴⁹. Sen tekijä on sävellyksen professori, musiikkiteoreetikko Peter Akimov (synt. Pjotr Vasiljevitsš Akimov, 1885-1956). *Liturgia* on julkaistu taiteilijanimellä P. Attinen. Akimovin laaja asiantuntemus musiikin eri aloilla ja koulutus sekä kokemus venäläisen musiikkikasvatusjärjestelmän parissa ovat antaneet hänen sävellystyölleen vankkumattoman ammattitaidon leiman. Hänellä oli tukenaan venäläinen kirkkomusiikkiperintö, joka näkyy esimerkiksi hänen kirjoituksissaan kirkkomusiikin ominaislaadusta, vaikkei se teknisesti näykään konkreettisena kahdeksansävelmistöajatteluna sävellystyössä. Akimovilla on selkeät ja omintakeiset näkemykset kuorolle säveltämisestä, musiikin funktioista, melodiikasta, rytmiiikasta ja soinnutuksesta. Huolimatta siitä, että Akimov puhui useaan otteeseen kirk-

komusiikin ”palauttamisesta juurilleen” ja traditionaalisen sointupohjan ottamisesta uudelleen käyttöön, hän ei kirkkosävellyksissään pyrkinyt bysanttilaiseen traditioon. Ne eivät myöskään ole venäläisen sävellystyylin jäljitelmää. Kahdeksansävelmistö ei näy millään tavalla hänen sävellyksissään, sen sijaan hän on sovittanut joitakin venäläisen kahdeksansävelmistön lauluja. Akimovin *Liturgia* on sekä tyyliältään että sävelkieleltään nuoren kansallisen kirkkokunnan uutta ja omaleimaista, nimenomaan suomenkielistä tekstiä korostavaa harrasta jumalanpalvelusmusiikkia.

Akimovin sävellysten muodon saneli ennen kaikkea suomenkielinen teksti. Akimovin tavoitteena oli luoda suomalaista kirkkomusiikkia, jossa teksti on määräävässä asemassa. Akimovin yritys luoda suomenkieliseen tekstiin luontevasti sopivaa musiikkia näkyy *Liturgian* sävellysten metriikassa, erityisesti tahtilajien valinnoissa. Tekstin käsittelyssä näkyy paikoitellen myös se tosiseikka, että suomen kieli on Akimoville vieras. Joka tapauksessa pyrkimys suomenkielisen tekstin korostamiseen on selvästi nähtävissä. Akimov on paneutunut tehtäväänsä huolella ja suurta vaivaa nähden. Hän ei koskaan oppinut puhumaan suomea niin hyvin, että olisi tullut sillä toimeen.⁵⁰ Sanojen painot osuvat iskullisille tahdin osille ja musiikki korostaa sanojen merkitystä aika-arvoin, sointurakentein ja melodian avulla. Yleisesti ottaen koko *Liturgiassa* on kuitenkin vain hyvin vähän kömmähdyksiä, jotka johtuvat väärästä suomen kielen käsittelystä. Se on selkeästi suomenkielinen teos, eikä helposti muokattavissa millekään muulle kielelle.

Sittemmin liturgioita on sävelletty ja sovitettu useita. Monissa myöhemmissä suomalaisissa liturgioissa on selvästi havaittavissa Akimovin vaikutusta, sillä hänen liturgiansa on tyyliältään ja tekstin käsittelytavaltaan täysin aiemmista poikkeava ja suuntaa antava.⁵¹ Arkkipiispa Paavali julkaisi 1960-luvulla liturgian, joka koostuu useista eri lähteistä kootuista sävelmistä. Tätä liturgiaa on käytetty paikoin runsaastikin. Mukana on mm. valamolaisia, kreikkalaisia ja bulgarialaisia sävelmiä, venäläistä kahdeksansävelmistöä ja Simonin luostarin Kerubiveisu. Veisujen keräämisessä ja sovittamisessa suuri osuus oli kapellimestari Kauko Ekundilla ja professori Heikki Kirkisellä.⁵² Tästä liturgiasta on olemassa sekä neliääninen painos että yksiääninen kokeilupainos.⁵³ Sama aineisto julkaistiin hieman erilaisena painoksena vuonna 1964.⁵⁴

Uutta liturgiamusiikkia

1900-luvun viimeisillä vuosikymmenillä julkaistiin useita liturgioita, joista muutamat ovat suurimmaksi osaksi sovituksia, toiset taas ainakin valtaosin sävellettyjä. Piispainkokous on hyväksynyt niistä useimmat koekäyttöön. Jarmo Lehto on koonnut ja sovittanut znamenni -sävelmiin pohjautuvan liturgian kolmelle nais- tai miesäänelle vuonna 1990.⁵⁵ Myös znamenni -sävelmiin pohjautuvan Liturgian sekakuorolle on ”perinteisen kirkkomusiikin hengessä säveltänyt ja sovittanut” Jopi Harri.⁵⁶ Se julkaistiin vuonna 2008 laulettavaksi XVII Ortodoksisilla kirkkolaulupäivillä. Akimovin aloittamaa rohkeaa, omaleimaista ja ammattitaitoista perinnettä jatkaa selkeimmin säveltäjä Leonid Bashmakov, jonka XIV Ortodoksisten laulupäivien liturgia julkaistiin 1994.⁵⁷

Pienten kuorojen tarpeeseen vastaa Pasi Torhamon XV Ortodoksisten kirkkolaulupäivien liturgia vuodelta 1998.⁵⁸ Torhamon liturgia on hyväksytty vain XV kirkkolaulupäivien käyttöön, mutta ainakin osia siitä käytetään yleisesti seurakunnissa liturgioita toimitettaessa. Torhamon liturgia on yksinkertainen ja harmoninen kokonaisuus, joka sopii hyvin käytettäväksi nk. ”punaisen nuottiliturgian” kanssa. Kokonaisen liturgian suomenkieliseen tekstiin ovat säveltäneet myös mm. Aleksei Krasnostovski⁵⁹, Pasi Torhamon isä Pekka Torhamo⁶⁰ ja Mikko Sidoroff⁶¹.

Kiinnostus bysanttilaiseen lauluperinteeseen alkoi herätä Suomessa 1990 -luvulla. Vuonna 1997 julkaistiin professori Hilikka Seppälän ja kreikkalaisen ”ruhtinaslaulaja” Nikolaos Nikolaidiksen laatima bysanttilaiseen sävelmistöön pohjautuva suomenkielinen liturgia.⁶²

Näyttää siltä, että kirkkokuntamme kirkkomusiikin tason noustessa ja koulutuksen kehittyessä vaatimukset ja innostus kansallisen kirkkomusiikin luomiseen lisääntyvät. Useimmat suomalaiset säveltäjät ovat kirkkomusiikissaan asettaneet tärkeimmälle sijalle suomenkielisen tekstin ja sen ominaispiirteet sekä sanojen merkitykset ja painot. Suomalaiset ortodoksisen kirkkomusiikin säveltäjät joutuvat luomisprosessinsa yhteydessä aina pohtimaan suhdettaan kirkkomusiikin perinteeseen. Toiset ovat käyttäneet lähtökohtanaan bysanttilaisen musiikin tyylipiirteitä, toiset taas ovat luoneet sävellyksiä enemmän oman persoonallisen ja ehkä moderninkin tyylinsä puitteissa. Ratkaisevaa on kuitenkin ollut pyrkimys irtautua pitkään hallinneesta venäläisestä tyylistä. Tyylin ongelma on syntynyt siksi, että rajat liturgisen ja maallisen tyylin väliltä ovat hävinneet ja liturginen

tyyli, jossa sana ja musiikki kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa muodostaen harmonisen kokonaisuuden on saanut väistyä puhtaasti musiikillisen elementin tieltä. Gardnerin mukaan tyylin arvostelemisessa ei enää käytetä objektiivista tyylikriteeriä, vaan subjektiivista, vailla perusteita olevaa arviointia. Kansallisen musiikillisen tekijän, kunkin kansallisen kirkon liturgisen laulun objektiivisen tyylikriteeristön määrittelemineen olisi tärkeää ortodoksisen kirkkomusiikin tutkimuksen kannalta.⁶³

Lähteet ja kirjallisuus

Paimamattomat lähteet

Verikov, Maria 2008. Uusi liturgiasävelmistö. "Muoviliturgia" (1964) osana Suomen ortodoksisen kirkon liturgisia uudistuksia. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.

Suulliset tiedonannot

Akimov, Galina, haastattelu 29.1.1995.

Nuottijulkaisut

Attinen, P. 1936. Liturgia sekakuorolle. Kuopio.

Bashmakov, Leonid 1994. XIV Ortodoksisten laulupäivien liturgia. Kauhava: PSHV.

Harri, Jopi 2008. Liturgia. Perinteisen kirkkomusiikin hengessä säveltänyt ja sovittanut Jopi Harri. Joensuu: PSHV.

Liturgia kolmelle nais- tai miesäänelle. Liturgia kolmelle nais- tai miesäänelle. 1990. Ortodoksisia kirkkolauluja 3. Koonnut ja sovittanut Jarmo Lehto. Joensuu: OKJ.

Liturgia 1954. Liturgian sävelmistö ja vaihtuvat tekstit. 5. painos. Pieksämäki: OKJ.

Liturgia 1960. Sävelmistö yksi- tai moniäänistä yhteislaulua tai pientä kuoroa varten. Kuopio: PSHV.

Liturgia 1962. Yksiääninen kokeilupainos. Kuopio: OKJ.

Pyhien Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren jumalallisen liturgian lauluja suomen kielellä 1873. Sovitettu yhdelle bassolle ja tarpeen varalta toiselle miesäänelle. Toim. I. Albinski. S. Peterburg.

Pyhän Johannes Krysostomoksen liturgia. Sävelmistö 1964. Pieksämäki: PSHV.

Pyhän Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia bysanttilaisen sävelmistön mukaisesti 1997. Säveltänyt Nikolaos Nikolaidis. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Torhamo, Pasi 1991. Liturgia sekakuorolle. Ortodoksisia kirkkolauluja 4. Joensuu: OKJ.

Torhamo, Pasi 1998. XV Ortodoksisten laulupäivien liturgia. Kuopio.

Sidoroff, Mikko 2010. Pyhän Johannes Krysostomoksen liturgia sekakuorolle. Helsinki: Sulasol.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Aamun Koitto 1-3/1938

Dolskaya, Olga

- 1995 Vasily Titov and the Russian Baroque. Selected Choral Works. Monuments of Russian Sacred Music. Series XIII, Volume 1. Connecticut: Musica Russica.

Gardner, Johann von

- 1976 System und Wesen des russischen Kirchengesanges. Schriften zur Geistesgeschichte des östlichen Europa, 12. Wiesbaden.
2000 Luentoja venäläisestä kirkkolaulusta. Suom. Hilikka Seppälä. Ortodoksisen teologian julkaisuja N:o 28. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Jeskanen, Matti

- 1979 Liturgiansuomennosten kielestä. – Ortodoksia 28.

Krasnostovski, A. I.

- 1955 Liturgia. Omistettu korkeastipyhitetylle arkkipiispa Hermanille hänen täyttäessään 75 vuotta. Kuopio: Julkaissut arkkipiispa Herman.

Lappalainen, Seija

- 1994 Välähdyksiä muutamien suomalaisten ortodoksisäveltäjien elämästä ja tuotannosta. – Musiikin suunta 1/1994.

Matsi, Risto

- 1997 Johdatus ortodoksisen kirkkomusiikkiin I. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja, sarja B: oppimateriaalia N:o 10. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Musiikkisanakirja

- 1981 Musiikkisanakirja. Toim. Marilyn Kornreich Davis & Arnold Broido. Suomeksi toimittanut Ilkka Kuusisto. Espoo: – Weilin+Göös.

Paavali, arkkipiispa

- 1982 Ortodoksinen kirkkolaulu Suomessa. – Ortodoksinen kirkko Suomessa. Toim. isä Ambrosius & Markku Haapio. Pieksämäki.

Palvelu-kirja jalo-uskoisessa kirkossa.

- 1862 Palvelu-kirja jalo-uskoisessa kirkossa. Pietari: Pyhän synodin kirjapaino 1862. [Näköispainos. Joensuu: OKJ 1991]

Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren Jumalallinen liturgia

1988 Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren Jumalallinen liturgia. Pieksämäki.

Pyhän isämme Basileios Suuren jumalallinen liturgia

1936 Pyhän isämme Basileios Suuren jumalallinen liturgia. Kuopio: Sortavalan ortodoksisen pappisseminaarin rehtorin rovasti N. Valmon toimittama ja kustantama yksityinen painos.

Pyhän isämme Johannes Krysostomon jumalanpalvelus: liturgia.

1881 Pyhän isämme Johannes Krysostomon jumalanpalvelus: liturgia. Pietari: Pyhä synodi.

Pyhän isämme Johannes Krysostomon jumalallinen liturgia

1910 Pyhän isämme Johannes Krysostomon jumalallinen liturgia. Sortavala.

Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia

1942 Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia. Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon jumalanpalvelus- ja oppikirjain suomennos- ja toimituskomitean ehdotus. Helsinki.

Pyhän isämme Johannes Krysostomon liturgia

1931 Pyhän isämme Johannes Krysostomon liturgia. 4. korjattu painos. Jyväskylä.

Saarikoski, Paavo

1942 Liturgian historia, suomenkielinen käännös ja ehdotus suomenkielisen käännöksen korjaukseksi. – Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia. Helsinki.

Seppälä, Hilkka

1981 Bysanttilaiset ekhokset ja ortodoksinen kirkkolaulu Suomessa. Helsinki.

1994 Ortodoksisen kirkkomusiikin laadusta ja tutkimisesta. – Musiikin suunta 1/1994.

Tarvasaho, Dimitri

1981 Ortodoksisen kirkon pyhät toimitukset. Pieksämäki.

Viitteet

- ¹ Matsi 1997, 27-30.
- ² Seppälä 1981, 39.
- ³ Gardner 2000, 31.
- ⁴ Gardner 1981, 43.
- ⁵ Harmonialla tarkoitetaan tässä koko musiikin soivaa todellisuutta. Harmonia tarkoittaa samanaikaisesti soivien sävelten sopeutuvaisuutta, sointua tai sointusarjan luontevaa kehittymistä, sävellyksen soinnutusta. Musiikkisanakirja 1981, 55-56. Ks. myös Liddel & Scott 1968, 244.
- ⁶ Seppälä 1981, 16.
- ⁷ Seppälä 1981, 21, 31.
- ⁸ Seppälä 1981, 22-23.
- ⁹ Seppälä 1981, 23.
- ¹⁰ Seppälä 1981, 22.
- ¹¹ Paavali 1982, 349.
- ¹² Gardner 2000, 103.
- ¹³ Gardner 1976, 121-122.
- ¹⁴ Seppälä 1981, 23.
- ¹⁵ *Stolp*-sävelmistö on niin sanottu pylväsnotaatio, joka viittaa kahdeksaan pylväeseen eli oktoekhoskierron mukaan toimivaan laulun muotoon. *Stolp*-sävelmistöä kutsutaan myös *krjuki*- tai *znamennyj*-sävelmistöksi (столб = pylväs, tolppa; крюк = koukku, haka; знак = merkki, osoitus. Nimitykset viittaavat notaatioon). *Stolp*-sävelmistö oli Venäjällä yleisesti käytössä 1600-luvun lopulle saakka. Vanhauskoiset käyttävät sitä vieläkin. Matsi 1997, 29 (Bashmakov 1991, käsikirjoitus).
- ¹⁶ Titov, Vasili Polikapovitš, n. 1650- n. 1715, Dolskaya xvii, XXV.
- ¹⁷ Palvelu-kirja jalo-uskoisessa kirkossa 1862.
- ¹⁸ Jeskanen 1979, 52.
- ¹⁹ Saarikoski 1942, 25-31.
- ²⁰ Pyhän isämme Johannes Krysostomon jumalanpalvelus: liturgia 1881.
- ²¹ Pyhän isämme Johannes Krysostomon jumalallinen liturgia 1910.
- ²² Pyhän isämme Basileios Suuren jumalallinen liturgia 1936. Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia 1936.
- ²³ Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia 1942.
- ²⁴ Pyhän isämme Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren jumalallinen liturgia 1988.
- ²⁵ Pyhien isiemme Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren jumalallinen liturgia 2003.
- ²⁶ Seppälä 1981, 24.
- ²⁷ Pyhien Johannes Krysostomoksen ja Basileios Suuren jumalallisen liturgian lauluja suomen kielellä 1873.
- ²⁸ Pyhän isämme Johannes Krysostomon liturgia (nuottilaitos), 1931.
- ²⁹ Liturgia 1954.
- ³⁰ Esim. sunnuntain ehtoollislauselma ”Siunattu olkoon Hän, joka tulee Herran

- nimeen. Jumala on Herra joka valisti meidät” on nykyään muodossa ”Siunattu on Hän, joka tulee Herran nimeen. Jumala on Herra ja Hän ilmestyi meille”. *Liturgia* 1954, 68-69; Torhamo 1998, 53.
- ³¹ Paavali 1982, 350.
- ³² Lappalainen 1994, 43.
- ³³ Львов, Алексей Федорович 1798-1870, senaattori, kuoronjohtaja, viulisti ja säveltäjä. Новикаpellan johtaja 1836-1861. Русская духовная музыка в документах и материалах, том IV, 660.
- ³⁴ Gardner 2000, 83.
- ³⁵ Gardner 2000, 84.
- ³⁶ ”Yksinkertaisen hovissa käytetyn kirkkolaulun kokoelma”, Обиход простого церковного пения привысочайшем дворе употребляемого. Gardner 2000, 84.
- ³⁷ Gardner 2000, 86.
- ³⁸ Teoksessa *Русская духовная музыка в документах и материалах*, том IV, luku VIII kertoo Synodin kuoron vaiheista (Глава VIII: Москва. Синодальный хор и училище церковного пения. Ss. 231-400.)
- ³⁹ Gardner 2000, 86-87. Кастальский, Александр Дмитриевич 1856-1926. Säveltäjä, Synodin kuoron johtaja 1891-1910, Synodin koulun rehtori 1901-1918, Moskovan kansallisen kuoroakatemian 1918-1923, Moskovan konservatorion professori 1922-1926. Русская духовная музыка в документах и материалах, том IV, 655.
- ⁴⁰ Gardner 2000, 88.
- ⁴¹ Gardner 2000, 87-88.
- ⁴² Seppälä 1994, 8
- ⁴³ Seppälä 1994, 8.
- ⁴⁴ Seppälä 1994, 8.
- ⁴⁵ Lappalainen 1994, 23.
- ⁴⁶ Seppälä 1981, 25.
- ⁴⁷ Seppälä 1981, 26.
- ⁴⁸ Lappalainen 1994, 23.
- ⁴⁹ Attinen 1936.
- ⁵⁰ Galina Akimovin haastattelu 29.1.1995.
- ⁵¹ Aamun Koitto 1-3/1938, 4. Tuntematon kirjoittaja.
- ⁵² Verikov 2008.
- ⁵³ Liturgia 1960 ja Liturgia 1962.
- ⁵⁴ Pyhän Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia 1964.
- ⁵⁵ Ortodoksisia kirkkolauluja 3 1990.
- ⁵⁶ Harri 2008.
- ⁵⁷ Bashmakov 1994.
- ⁵⁸ Torhamo 1998.
- ⁵⁹ Krasnostovski 1955.
- ⁶⁰ Torhamo 1991.
- ⁶¹ Sidoroff 2010.
- ⁶² Pyhän Johannes Krysostomoksen jumalallinen liturgia 1997.
- ⁶³ Gardner 2000, 103.